

УДК [159.922.1+159.947.5]: 378.14

Гендерні особливості мотиваційно-ціннісної сфери студентів технічного ВНЗ з різною самооцінкою навчання

Старовойт Т. П.

У статті наведено дослідження гендерних особливостей мотиваційно-ціннісної сфери студентів технічного ВНЗ з різною самооцінкою навчання. Здійснено порівняння важливості життєвих цінностей для студентів. Установлено гендерні відмінності значущості життєвих сфер для студентів з високою та низькою самооцінкою навчання. Виявлено значущість життєвих цінностей у сфері освіти юнаків та дівчат з різною самооцінкою навчання. Установлено значущі відмінності за всіма параметрами мотиваційно-ціннісної сфери для юнаків з різною самооцінкою навчання, тоді як дівчата розрізняються тільки за чинниками, які безпосередньо пов'язані з досягненням успіху в навчанні.

Ключові слова: мотиваційно-ціннісна сфера; гендерні відмінності; мотивація навчання; життєві цінності; життєві сфери; самооцінка навчання.

В статье представлено исследование гендерных особенностей мотивационно-ценностной сферы студентов технического ВУЗа с разной самооценкой обучения. Осуществлено сравнение важности жизненных ценностей. Установлены гендерные различия значимости жизненных сфер для студентов с высокой и низкой самооценкой обучения. Выявлена значимость жизненных ценностей в сфере образования. Установлены значимые отличия по всем параметрам мотивационно-ценностной сферы для юношей с разной самооценкой обучения, тогда как девушки различаются только по факторам, которые непосредственно связаны с достижением успеха в учебе.

Ключевые слова: мотивационно-ценностная сфера; гендерные отличия; мотивация обучения; жизненные ценности; жизненные сферы; самооценка обучения.

Starovoit T.P. Gender specific features of motivation and values sphere of technical university students with different levels of educational self-evaluation.

Summary. The article demonstrates the research on gender specific features of motivation and values sphere of technical university students with different levels of educational self-evaluation. The comparison of life values importance has been carried out. The gender differences of life spheres importance for students with low and high educational self-evaluation levels have been determined. The importance of life values in the educational sphere has been identified. The significant differences in all parameters of motivation and values sphere for boys with different levels of educational self-evaluation have been determined, while the girls are different only on the factors that are directly related to achieving educational success.

Key words: motivation and values sphere; gender differences; educational motivation; life values; life spheres; educational self-evaluation.

Постановка проблеми та аналіз досліджень за темою. Система цінностей людини є основоположним чинником будь-якої, у тому числі і навчально-професійної діяльності. Особистість розкривається у діяльності саме через систему сенсів і цінностей, таким чином проявляється регулююча функція самосвідомості. Разом з тим, у процесі навчально-професійної діяльності, отримання значущого досвіду, нових знань, умінь та навиків, розвивається і сама особистість, її самосвідомість, зокрема, особистісна та професійна ідентичність. Особливо важливими для формування системи життєвих цінностей особистості є студентські роки. Адже саме в цей час молодь набуває певного ступеня самостійності, стоїть на порозі вибору свого життєвого шляху.

Мотиваційно-цільова основа навчання студентів є складною системою, у якій необхідно розділяти «цілі освіти» та «цілі навчання». Адже цілі освіти найчастіше є заданими ззовні і у них відбиваються суспільні потреби та цінності. Однак ці потреби та цінності є зовнішніми відносно особистості студента. Цілі навчання – вираження індивідуальних потреб і мотивів, які сформувалися у попередньому досвіді студентів. І лише в ідеальному випадку вони можуть збігатися з цілями освіти. У такому ідеальному випадку відбувається абсолютне відтворення у структурі індивідуальних потреб і мотивів системи загальносуспільних потреб та цінностей [1,2].

Студенти можуть оцінювати навчальний процес з точки зору своїх власних потреб, установок, цінностей і т.д. І, на жаль, як свідчать дослідження [1,2,3,4], які проводяться у рамках вивчення мотивації навчально-професійної діяльності, вони відрізняються від головної мети навчання у ВНЗ – підготовки кваліфікованого фахівця певного профілю. Переважна кількість студентів мотивовані проявляти навчальну активність лише заради отримання диплому про вищу освіту.

С.Д. Смірнов [5], аналізуючи чинники, які впливають на успішність навчальної діяльності студентів, зокрема, психометричного інтелекту, стверджує, що навіть характер впливу здібностей на успішність навчання студентів залежить від того, яке місце здібності будуть займати у структурі особистості конкретного студента, у системі його життєвих цінностей і як вони позначаються на розвитку інших особистісних якостей.

Отже, підготовка кваліфікованих спеціалістів та розвиток особистості студента не можливі без опори на їх індивідуальні цінності. І, урахувавши той факт, що за останні роки частка дівчат, які отримують вищу технічну освіту зростає, важливим також є вивчення гендерних особливостей мотиваційно-ціннісної сфери студентів.

Таким чином, мета дослідження полягає у виявленні гендерних особливостей мотиваційно-ціннісної сфери студентів технічного ВНЗ згідно з їх самооцінкою навчання.

У дослідженні брали участь 226 студентів 4-х курсів технічних факультетів Національного

аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського «ХАІ». Відповідно до мети дослідження було сформовано дві дослідницькі вибірки: 1) студенти чоловічої статі – 130 чол.; 2) студенти жіночої статі – 96 осіб. Обидві вибірки, у свою чергу, було розділено на дві підгрупи – з високою та низькою самооцінкою навчання. Критерієм такого розподілу стала сума балів за шкалою «Самооцінка навчання» методики діагностики типів імпліцитних теорій інтелекту та особистості, які притаманні студентам. Вона свідчить, по-перше, про ступінь включеності у навчальну діяльність. І, по-друге, автори методики пишуть, що самооцінка навчання може вважатися психологічним предиктором академічної успішності студентів [6]. Для поділу вибірок було використано метод крайніх груп, згідно з яким крайні групи становлять по 32 % від усього обсягу вибірки, а 36 % усередині вибірок не враховуються у подальшому дослідженні. Отже, кінцевий обсяг вибірки становив 148 осіб, серед яких юнаків з високою самооцінкою навчання 43 чол., юнаків низькою - 42 чол.; дівчат з високою самооцінкою навчання 32 особи, дівчат з низькою - 31 особа.

Методи дослідження: шкала самооцінки навчання методики діагностики типів імпліцитних теорій інтелекту та особистості, які притаманні студентам, побудована як модифікація опитувальників К. С. Двек (Т. В. Корнілова, С. Д. Смірнов зі співавторами) [6] – для поділу вибірки; морфологічний тест життєвих цінностей (В.Ф. Сопов, Л.В. Карпушина) [1] – вивчення індивідуальної системи цінностей людини. Математико-статистична обробка отриманих даних здійснювалась за допомогою U-критерію Манна-Уїтні. Комп'ютерна обробка проводилась у програмі SPSS 15.0.

Результати дослідження та їх обговорення. Спочатку було здійснено порівняння важливості життєвих цінностей для досліджуваних груп студентів (див. табл.1.). Аналіз відмінностей між юнаками показує, що студенти з високою самооцінкою навчання оцінюють усі запропоновані цінності як більш значущі для себе. Найбільш суттєва різниця проявляється за такими життєвими цінностями як креативність, активні соціальні контакти, власний престиж та збереження власної індивідуальності.

Таблиця 1.

Відмінності у значущості життєвих цінностей для досліджуваних груп студентів

Життєві цінності	Середні значення у групах				Значення U-критерію Мана-Уїтні			
	Ю1	Ю2	Д1	Д2	Ю1-Ю2	Д1-Д2	Ю1-Д1	Ю2-Д2
Саморозвиток	45	41	43	42	560***	-	-	-
Духовне задоволення	46	43	45	43	706,5*	-	-	-
Креативність	40	36	39	37	650,5**	-	-	-
Активні соціальні контакти	45	40	42	42	523,3***	-	494**	-
Власний престиж	41	37	39	37	567,0***	-	-	-
Досягнення	49	41	45	43	362***	399*	469**	-
Високе матеріальне положення	47	44	48	46	712,5*	377**	-	-
Збереження індивідуальності	44	40	42	41	611***	-	514,5*	-

Примітка: * – $p \leq 0,1$, ** – $p \leq 0,05$, *** – $p \leq 0,01$; Ю1 – юнаки з високою самооцінкою навчання; Ю2 – юнаки з низькою самооцінкою навчання; Д1 – дівчата з високою самооцінкою навчання; Д2 – дівчата з низькою самооцінкою навчання.

У дівчат з різною самооцінкою навчання встановлено статистично значущі відмінності лише за такими життєвими цінностями як досягнення (на рівні тенденції до значущих відмінностей) та високе матеріальне положення.

Юнаки з високою самооцінкою навчання, на відміну від дівчат, більш високо цінують активні соціальні контакти, досягнення та збереження власної індивідуальності. Необхідно підкреслити, що досягнення має провідне значення у структурі цінностей юнаків з високою самооцінкою навчання. Тобто вони є амбіційними людьми, для яких дуже важливим є досягнення поставлених цілей.

Юнаки та дівчата з низькою самооцінкою навчання характеризуються подібною індивідуальною структурою цінностей, у якій провідну роль відіграє високе матеріальне положення. Потрібно зазначити, що дана цінність є дуже важливою для усіх студентів, які брали участь у дослідженні.

Отже, отримані результати свідчать про те, що для сучасної студентської молоді однією із найголовніших є цінність високого матеріального положення. Ще однією тенденцією у ціннісній сфері студентів є прагнення робити тільки те, що є цікавим для них та приносить внутрішнє задоволення. Необхідно також звернути увагу на те, що студенти, які мають високу самооцінку навчання більш сильно цінують досягнення та високе матеріальне положення. Окремо потрібно відзначити, що найменш значущими цінностями у індивідуальних структурах цінностей усіх студентів є креативність та власний престиж. Це може свідчити про певну пригніченість творчих нахилів, стереотипність поведінки і діяльності. Досліджувані студенти не вважають важливим для себе реалізацію творчих можливостей, не дуже прагнуть змінювати оточуючу дійсність або досягати соціального визнання. Однак, ця тенденція є більш характерною для студентів з низькою самооцінкою навчання.

Тепер перейдемо до аналізу відмінностей у цінності життєвих сфер для студентів, результати якого подано у табл.2.

Таблиця 2.

Відмінності у цінності життєвих сфер між досліджуваними групами студентів

Життєві сфери	Середні значення у групах				Значення U-критерію Мана-Уїтні			
	Ю1	Ю2	Д1	Д2	Ю1-Ю2	Д1-Д2	Ю1-Д1	Ю2-Д2
Сфера професії	64	60,4	62	61	666,5*	-	-	-
Сфера освіти	63	60	64	59	519**	358*	-	-
Сфера сім'ї	59	56	60	58	671,5*	-	-	504,5*
Сфера суспільного життя	54	54	54	52	642*	-	-	488*
Сфера захоплення	60	57	56	56	631*	-	520*	-
Сфера фізичної активності	57	55	46	45	475,5**	-	405**	-

Примітка: * – $p \leq 0,05$, ** – $p \leq 0,01$; Ю1 – юнаки з високою самооцінкою навчання; Ю2 – юнаки з низькою самооцінкою навчання; Д1 – дівчата з високою самооцінкою навчання; Д2 – дівчата з низькою самооцінкою навчання.

Виявлені статистично достовірні відмінності показують, що юнаки з високою самооцінкою навчання, у порівнянні з юнаками, які мають низьку самооцінку навчання, оцінили всі життєві сфери як більш важливі для себе. У дівчат статистично достовірні відмінності встановлено лише за цінністю сфери освіти, яку більш важливо вважають студентки з високою самооцінкою навчання. Отже, усі студенти з високою самооцінкою навчання більш сильно цінують сферу освіти, прагнуть до підвищення рівня своєї освіченості, розширення кругозору. Для них важливо навчатися та отримувати нові знання.

Установлено гендерні відмінності, які полягають у тому, що, по-перше, цінність життєвих сфер, окрім сфери освіти, для дівчат є однаковою, тоді як юнаки з високою самооцінкою навчання, у порівнянні з юнаками із низькою, усі запропоновані сфери оцінюють як більш важливі для себе. По-друге, існують відмінності у цінності життєвих сфер для юнаків та дівчат з різною самооцінкою навчання. Зокрема, юнаки з високою самооцінкою навчання, у порівнянні з дівчатами, вище оцінюють сферу захоплення та фізичної активності. Відмінності між студентами з низькою самооцінкою навчання зосередженні навколо сфери сімейного та суспільного життя, які більш значущими є для дівчат.

І, оскільки цінності можуть по-різному реалізуватися у кожній життєвій сфері, було встановлено відмінності індивідуальних структур цінностей студентів у сфері освіти. Результати наведено в табл. 3.

Таблиця 3.

Відмінності індивідуальних структур цінностей досліджуваних груп студентів у сфері освіти

Життєві цінності	Середні значення у групах				Значення U-критерію Мана-Уїтні			
	Ю1	Ю2	Д1	Д2	Ю1-Ю2	Д1-Д2	Ю1-Д1	Ю2-Д2
Саморозвиток	8	7	7,6	7,5	641**	-	-	-
Духовне задоволення	8,4	7,4	8,4	8,2	617***	-	-	521*
Креативність	7,3	6,4	7,3	6	661,5**	312,5**	-	-
Активні соціальні контакти	8,1	7,3	8,2	8,2	644,5**	-	-	441**
Власний престиж	8	6,5	7,4	6,8	647**	-	-	-
Досягнення	8	6,3	9	7,5	379***	225**	475**	348***
Високе матеріальне положення	9	7,5	9	8,4	708*	202**	-	-
Збереження індивідуальності	6,7	6	6,7	6,5	-	-	-	-

Примітка: * – $p \leq 0,1$, ** – $p \leq 0,05$, *** – $p \leq 0,01$; Ю1 – юнаки з високою самооцінкою навчання; Ю2 – юнаки з низькою самооцінкою навчання; Д1 – дівчата з високою самооцінкою навчання; Д2 – дівчата з низькою самооцінкою навчання.

Студенти з високою самооцінкою навчання, як юнаки, так і дівчата, у сфері освіти сильніше цінують креативність, досягнення та високе матеріальне положення. Дівчата, не залежно від самооцінки навчання, більш високо, ніж юнаки, оцінюють досягнення у сфері освіти. Стосовно усіх інших цінностей, як юнаки, так і дівчата з високою самооцінкою навчання, мають однаковий рівень їх значущості. У зв'язку з цим, можна стверджувати, що дівчата більш сильно прагнуть домогтися не тільки конкретного результату свого освітнього процесу (диплом, захист дисертації), так і інших життєвих цілей, досягнення яких залежить від рівня освіти. При цьому досягнення саме у сфері освіти більш важливим вважають дівчата, тоді як досягнення взагалі є більш значущим для юнаків. Можна припустити, що досягнення у освіті виступають для дівчат підкріпленням їх самооцінки, оскільки навчальна діяльність дає відчутні та досить швидкі результати (у виді системи різноманітного оцінювання), які свідчать про успіх, тоді як досягнення більш глобальних життєвих цілей сполучено з невизначеністю та не завжди приносить швидкий результат. Крім того, це може бути свідченням того, що дівчата більш орієнтовані на отримання конкретних результатів освітнього процесу, диплому про вищу освіту. Вони більш прагматично настроєні, ніж юнаки.

Дівчата з низькою самооцінкою навчання, на відміну від юнаків, разом з досягненням вище оцінюють духовне задоволення (на рівні тенденції до значущих відмінностей) та активні соціальні контакти. Тобто у них сильніше проявляється прагнення отримати моральне задоволення від того, що

вони вчать, дізнатися щось нове. До того ж, дівчата більш сильніше прагнуть ідентифікувати себе з певною соціальною групою, досягти певного рівня освіти, щоб увійти в тісні контакти з представниками даної соціальної групи.

Необхідно підкреслити, що гендерні відмінності проявляють не лише при порівнянні юнаків та дівчат з однаковою самооцінкою навчання, а і при аналізі результатів студентів однієї статі, але з різною самооцінкою навчання. Так, наприклад, між юнаками з різною самооцінкою навчання існують відмінності за усіма параметрами, які було проаналізовано. Серед дівчат настільки вагомих відмінностей виявлено не було. Зокрема, студентки з високою самооцінкою навчання більш високо оцінюють лише чинники, які безпосередньо пов'язані з успіхом у діяльності – досягнення, високе матеріальне положення (як взагалі, так і у сфері освіти), саму сферу освіти та креативність у навчальній діяльності. Тобто вони є більш амбіційними, у них сильніше розвинена пізнавальна потреба та прагнення дізнатися щось нове. Можна припустити, що навчально-професійна діяльність є більш важливою для особистісного становлення юнаків. Адже традиційні гендерні стереотипи постулюють пріоритет для жінок сфери сімейного життя та міжособистісних відносин. Тобто жінка стає «справжньою жінкою» тільки тоді, коли реалізує себе у сфері сімейного життя та материнства. Для чоловіків основною сферою реалізації себе є професія і, відповідно, навчально-професійна діяльність. Оскільки ж юнаки з низькою самооцінкою навчання характеризуються низьким ступенем включення у навчально-професійну діяльність, це відбивається не тільки у мотиваційно-ціннісних чинниках, які безпосередньо пов'язані з досягненням успіху у діяльності, а і у всій індивідуальній структурі цінностей.

Висновки. У результаті дослідження встановлено статистично достовірні гендерні відмінності індивідуальних систем цінностей студентів, які проявляють не тільки при порівнянні юнаків та дівчат з однаковою самооцінкою навчання, а і при аналізі результатів студентів однієї статі, але з різною самооцінкою навчання. Юнаки з різною самооцінкою навчання відрізняються за рівнем значущості усіх запропонованих термінальних цінностей та за своєю оцінкою важливості життєвих сфер. У свою чергу, у дівчат відмінності спостерігаються лише за чинниками, які безпосередньо пов'язані з досягненням успіху у діяльності – досягнення, високе матеріальне положення (як узагалі, так і у сфері освіти), цінність сфери освіти та креативність у навчальній діяльності.

Література

1. Студент и образовательное пространство: мотивация и социально-профессиональные ориентации. – Самара: «Самарский университет». – 2001. – 180 с.

2. Кочарян О. С. Структура мотивації навчальної діяльності студентів: навч. посіб. / О. С. Кочарян, С. В. Фролова, В. М. Павленко. – Х.: Нац. аерокосм. ун-т ім. М. Є. Жуковського «Харк. авіац. ін.-т, 2011. – 40 с.

3. Иванова Т. В. Особенности становления мотивационно-личностной сферы юношей и девушек современных студентов технического вуза в процессе обучения: дис. канд. психол. наук: 19.00.07 / Т. В. Иванова. - Н.Новгород, 2006. — 173 с.

4. Занюк С. С. Психологічні закономірності керування мотивацією учіння студентської молоді: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / С. С. Занюк. - Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – К., 2004. – 20 с.

5. Смирнов С. Д. Показатели интеллектуального потенциала студентов как предикторы успешности обучения студентов в вузе / С. Д. Смирнов // Известия международной академии наук высшей школы. – № 1 (59). – С. 206-226.

6. Корнилова Т. В. Модификация опросников К. Двек в контексте изучения академических достижений студентов / Т. В. Корнилова, С. Д. Смирнов, М. В. Чумакова и др. // Психологический журнал. – 2008. - Т. 29. - №3. - С. 86-100.